

Osvrti, prikazi, recenzije

Osvrt

Herderov institut: Središte istraživanja Istočne Srednje Europe

Europa i njezine regije sve su češće u obzoru društvenih i humanističkih znanosti. Nakon propasti komunističkih diktatura 1989.–1990. godine poraslo je i zanimanje za istraživanje prostora Istočne Srednje Europe koji se počeo približavati Zapadu i postupno ulaziti u zapadnoeuropske integracije. Svjedoci smo da su zemlje koje njemačka znanost ubraja u Istočnu Srednju Europu (Estonija, Letonija, Litva, Poljska, Češka i Slovačka) pred samim ulaskom u Europsku uniju. Procesi transformacije u navedenim državama obuhvaćaju gotovo sve najvažnije razine društvenog života: ekonomiju, politiku, kulturu, etiku ... Navedene su promjene potaknule zanimanje za istraživanje ove europske regije, i dok je za brojne istraživačke centre ona bila novi predmet istraživanja, njemačka znanost već dugo istražuje ovaj dio našeg kontinenta. Upoznala ga je još davno kad je dio teritorija današnjih država Istočne Srednje Europe pripadao Njemačkoj, a u svim je navedenim zemljama živjela brojna ekonomski i kulturno razvijena njemačka etnička zajednica. Istraživanja su počela pod nazivom *Ostforschung*. Njihov je cilj bilo upoznavanje života svojih sunarodnjaka i susjeda, ali i širenje njemačke "civilizacijske misije" na Istok. Kako je u Hitlerovoj Njemačkoj znanost bila potpuno podređena zločinačkoj osvajačkoj politici, *Ostforschung* je neposredno nakon Drugoga svjetskog rata bio prekinut. Na inicijativu pobjedničkih zapadnih sila i uz podršku vlade Savezne Republike Njemačke istraživanja su ponovno oživljena pedesetih godina 20. stoljeća. Njemačka je vlada smatrala da znanost treba pripremiti budući povratak nekadašnjih "njemačkih istočnih područja" i pomoći socijalizaciji brojnih protjeranih njemačkih obitelji (radilo se o, približno, 12 milijuna protjeranih Nijemaca) u novoj sredini Savezne Republike Njemačke. Prevladavalo je mišljenje da istra-

živanja pomažu zapadnoj politici u sklopu njezine borbe protiv boljševizma i širenja sovjetskog imperija, pa trebaju pružiti znanstvenu legitimaciju povijesne pripadnosti bivših istočnih njemačkih područja budućoj ujedinjenoj Njemačkoj i Zapadu (ujedinjenje Njemačke bila je stalna težnja svih zapadnonjemačkih vlada; s tim sam se susretao još kao student na seminarima u Sonnenbergu – SR Njemačka – gdje se nastojala njegovati ideja ponovnog ujedinjenja).

U navedenom je političkom ozračju 1950. godine osnovan Herderov institut. Njegovo osnivanje potaknuli su članovi Istraživačkog vijeća – Johann Gottfried Herder. Navedeno je Herderovo istraživačko vijeće kao udruhu građana osnovao medievalist Hermann Aubin (1885.–1969.). On je zahvaljujući svojem ugledu uspio okupiti skupinu znanstvenika iz različitih društvenih i humanističkih znanosti, koji su svoje životne i znanstvene biografije najprije ispisivali na području Istočne Srednje Europe. Preko Herderova su instituta nastojali sačuvati povijesne izvore vezane uz povijest Nijemaca u nekadašnjim njemačkim *Ostgebieten* i potaknuti daljnji razvoj istraživanja u Zapadnoj Njemačkoj. Herderov institut je, uz zadaću arhiviranja povijesnih vrela, ubrzo pokrenuo i vlastitu istraživačku i nakladničku djelatnost. Najprije je ova institucija, u skladu sa svojom zadaćom, bila pod pokroviteljstvom Ministarstva SR Njemačke za svenjemačka pitanja, a pojedine su projekte financirali i Ministarstvo vanjskih poslova te Ministarstvo za prilike prognanika. Savezna je vlada dala Institutu financijsku potporu i tako omogućila da se prostorno proširi, oblikuje arhiv karata i fotografija, arhiv dokumenata, knjižnicu i novinski arhiv. Herderov institut je krajem šezdesetih godina, uz dvije vile u kojima se otpočetak nalazio, dobio i modernu zgradu u kojoj su smješteni arhivi i knjižnica. U ovoj je instituciji danas zaposleno 54 suradnica i suradnika. Godine 1952. Institut je počeo objavljivati vlastiti časopis *Zeitschrift für Ostforschung*, danas, *Zeitschrift für Ostmitteleuropaforschung*. Časopis je jedna od najugledniji svjetskih publikacija s područja istočnoeuropskih i srednjoeuropskih istraživanja, a temati-

zira sve aspekte društvenoga, političkog, ekonomskog i kulturnog života država i nacija ove regije. Zanimljivo je da se od samoga početka nije istraživala isključivo povijest, nego su se analizirala aktualna zbivanja, što je pridonijelo interdisciplinarnosti. Institut je, stoga, uz povjesničarke i povjesničare također zapošljavao i znanstvenice i znanstvenike iz drugih društveno-humanističkih znanosti, ponajviše s područja politologije, ekonomije i sociologije.

Političke su promjene početkom šezdesetih godina utjecale i na istraživačku djelatnost Instituta. U to se vrijeme u službenoj politici SR Njemačke prestalo govoriti o povratku “njemačkih istočnih područja”, pa se i opseg istraživanja s ovom svrhom postupno počeo smanjivati. Povijest njemačke zajednice, njemačko-slavenskih i njemačko-baltičkih odnosa postupno je zamjenjivana temama vezanim uz aktualna zbivanja, osobito proces “sovjetizacije”. Pritom se nikada nisu prestala njegovati ni tradicionalna historiografska istraživanja. Zadržavajući odgovoran odnos prema njemačkoj povijesti, i samo je Herderovo vijeće zaključilo da se djelatnost Herderova instituta treba usmjeriti na aktualne analize političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih prilika u Istočnoj Srednjoj Europi. Politologijska, sociologijska i ekonomijska su istraživanja postala osnovnom istraživačkom djelatnošću Instituta.

Promjena političkih prilika utjecala je i na način financiranja. Sredstva više nije osiguravalo Ministarstvo za svenjemačka pitanja, odnosno od 1969. godine Ministarstvo za unutarnjemačke odnose, nego je djelatnost Instituta bila sve više orijentirana na novac koji je dolazio iz Ministarstva istraživanja, a od 1977. godine na sredstva savezne vlade i pokrajine Hessen u kojoj je u sveučilišnom gradiću Marburg an der Lahn smješten Herderov institut. Zbivanja poput Praškog proljeća 1968. godine u Čehoslovačkoj Republici, pojave protestnoga socijalnog pokreta *Solidarnost* u Poljskoj, koja su najavila slom komunističkih diktatura i sovjetskog imperija, bila su poticaj za daljnju djelatnost Instituta. Istraživačkim je radom Institut nastojao pomoći boljem razumijevanju političke, ekonomske i društvene stvarnosti iza “željezne zavjese”, te je njegovao suradničke odnose sa Sveučilištem u Marburgu i njegovim Institutom za politologiju, a

zahvaljujući historiografskoj tradiciji, i s vrlo uglednim “Seminarom za istočnoeuropsku povijest”. Ovaj se specijalizirani seminar pod vodstvom Hansa Lemberga, dugogodišnjeg predsjednika Istraživačkog vijeća J. G. Herdera, razvio u jedan od najboljih u SR Njemačkoj. Zanimljivo je da se na ovom sveučilištu, u sklopu posebnih kolegija i seminara, tematiziraju i dijelovi hrvatske prošlosti i politike: “Od Tita do Tuđmana. Moć i vladavina u Hrvatskoj u 20. stoljeću”, “Između prijestolja, Marxa i korzeta. Žene u Habsburškoj Monarhiji”, “Meduetnički odnosi u jugoistočnoj Europi”, “Protjerivanje i ‘etničko čišćenje’ u istočnoj i jugoistočnoj Europi”, “Nasilje u povijesti” i “Komparativna povijest diktatura”. Treba napomenuti da se gotovo svi seminari i kolegiji poslije nekoliko studijskih godina dopunjuju novim temama, a profesori Sveučilišta u Marburgu česti su gosti na ljetnim školama i predavanjima koja Herderov institut redovito održava već niz godina.

Povezanost političkih procesa i društveno-humanističkih znanosti vidljiva je i iz djelatnosti Instituta nakon sloma komunističkih diktatura 1989.–1990. Započeti su procesi demokratske transformacije društava Istočne Srednje Europe skinuli veo “sovjetizacije” i demokratskoj Europi otkrili “nove” države i nacije. Estonija, Letonija, Litva, Poljska, Češka i Slovačka, pojavile su se kao samostalni akteri, a zanimanje za istraživanje ovih zemalja se povećalo. Pojavila su se posve nova područja istraživanja. Politička je znanost najprije razvila studije tranzicije, potom, demokratske konsolidacije, a novi je zamah dobila i komparativna politika, komparativna povijest političkih poredaka, istraživanja nacionalizma itd. Historiografija je svoje nove “alate” iz društvene povijesti, mikro i makroregionalne povijesti, povijesti mentaliteta, usmjerila na ovu europsku regiju. Otvaranje arhiva omogućilo joj je novi i znatno bolji uvid u zbivanja. Istodobno je “profitirala” i politologija kojoj su novootvoreni arhivi omogućili bolje razumijevanje strukture, političkih mehanizama i procesa koji su oblikovali komunističku diktaturu.

Razvoj interesa za Istočnu Srednju Europu na gotovo svim sveučilištima i studijskim smjerovima upozorio je na potrebu preusmje-

ravanja djelatnosti Herderova instituta. Važne su bile promjene 1994. godine kad je Institut od istraživačkoga preoblikovan u “znanstveni servis”, koji svojim arhivima, dokumentacijskim centrom, knjižnicom i nakladničkom djelatnošću pružao “infrastrukturu” istraživanjima. Politologijskim i komunikologijskim istraživanjima dragocjeno vrelo spoznaja pruža iznimno kvalitetan, s pravom “njemačkom pedantnošću”, vođen novinski arhiv. Kvalitetna raščlamba politike i politika u ovoj europskoj regiji, a samim time prikaz i analiza komparativnih europskih politika, nezamisliva je bez uvida u ovaj arhiv. Za razliku od hrvatskih prilika u kojima uredno vođeni novinski arhivi zapravo i ne postoje, nego se u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici i u Hrvatskom državnom arhivu novine uglavnom samo sakupljaju. Herderov institut nadržava funkciju “skladišta novina” i djeluje kao pravi arhiv u kojem se tematski prikupljaju važni novinski članci i koji su na mikrofilmovima lako dostupni istraživačima. Indeks novinskog arhiva omogućuje uvid u sve relevantne fenomene društvene, ekonomske, političke i kulturne zbilje navedenih država. Prikupljeno je 450 pojmovnih odrednica od novinskih članaka koji tematiziraju historiografiju, umjetnost, odrednice o političkim strankama, ustavnim raspravama, parlamentu, gospodarstvu i vanjskopolitičkim odnosima. Stvoren je i iznimno zanimljiv arhiv novinskih članaka o pojedinim važnim osobama. Svi važni napisi iz tiska država Istočne Srednje Europe i SR Njemačke, npr. o Benešu, Husaku, Mečiaru, Havelu, Klausu itd., dostupni su na jednom mjestu. Treba napomenuti da će uslijediti digitalizacija arhiva koja će materijale učiniti dostupnima preko Interneta.

Herderov institut je iznimno kvalitetan “znanstveni servis” sa svjetski važnim arhivima i knjižnicom, čija je zanimljivost porasla zbog najnovijih političkih zbivanja. Države Istočne Srednje Europe nalaze se pred ulaskom u Europsku uniju, a najnovije zanimanje za ovu regiju potiče i vanjsko-politička orijentacija zemalja ove europske regije, koje su bez iznimke pružile podršku ratnoj intervenciji SAD-a u Iraku. U istraživanju razloga navedene političke orijentacije, arhivi i knjižnica Herderova instituta bit će svakako od velike pomoći.

Herderov institut svoj ugled također duguje: podršci koju svojim stipendijskim programom ne pruža samo afirmiranim znanstvenicima i znanstvenicama, nego i studenticama i studentima zainteresiranima za sadašnja i prošla zbivanja u ovoj regiji. Postoji stipendijski program za studijski boravak i ljetnu školu u organizaciji Instituta. Zbog svega navedenog vrijedi, za početak, posjetiti Internet stranicu Herderova instituta na adresi: (<http://www.herder-institut.de>) na kojoj će zainteresirani naći sve potrebne informacije.

Tihomir Cipek

Recenzija

Iris Marion Young

Inclusion and Democracy

Oxford University Press, Oxford, 2000.,
304 str.

Američka politička filozofkinja Iris Marion Young već se gotovo jedno desetljeće bavi teorijom diferenciranoga (grupno utemeljenoga) građanstva. Ovaj bi tip građanstva svoje puno ostvarenje trebao postići kroz praksu tzv. deliberativne demokracije. Njezina knjiga *Inclusion and Democracy* jedan je od njezinih novijih doprinosa ovoj teoriji.

Inclusion and Democracy ima sedam poglavlja. Nakon uvoda slijede poglavlja: 1. Demokracija i pravda, 2. Inkluzivna politička komunikacija, 3. Socijalna razlika kao politički resurs, 4. Reprerentacija i socijalna perspektiva, 5. Civilno društvo i njegovi limiti, 5. Rezidencijalna segregacija i regionalna demokracija i 7. Samoodređenje i globalna demokracija. Naslovi ovih poglavlja govore da se Young u ovoj knjizi bavi ključnim problemima suvremenog društva i demokracije.

Autorica na početku navodi izazove za suvremenu demokraciju, koja postaje neefikasnom i isključujućom. Ističe da smo došli do paradokasnoga povijesnog trenutka kad go-

tovo svatko podržava demokraciju, ali malo tko vjeruje da demokratska vlast može išta učiniti; demokratski proces kao da paralizira političko planiranje i odlučivanje (*policy-making*) (str. 4). Potom raspravlja o dvama temeljnim modelima demokracije – o agregativnom i deliberativnom modelu. Autorica misli da *agregativni* model, kao klasični liberalni model demokracije, ne može odgovoriti na izazove suvremenog doba, jer je previše usmjeren na interese, a manje na pravdu, jer je previše statičan i kompetitivan itd. Zalaže se za *deliberativni* model demokracije, koji ističe ideale uključenosti svih građana, političke jednakosti, razboritosti i javnosti. Ovi ideali (norme) nisu karakteristični za agregativni model. Autorica nastoji pokazati kako ovaj model demokracije podržava čvrstu teorijsku vezu između demokracije i pravde.

U stvarnom društvu, pak, ne postoje idealni odnosi. U stvarnosti neki ljudi i grupe imaju znatno veće sposobnosti da koriste demokratske procese za vlastite ciljeve dok su drugi isključeni i marginalizirani. Naša demokratska politička rasprava ne ostvaruje se u uvjetima slobodnima od prisile i prijetnje, te utjecaja nejednake moći i kontrole nad resursima. Aktualne demokracije teže pojačavanju kruga između socijalne i ekonomske nejednakosti te političke nejednakosti, što omogućuje moćnima da se formalnim demokratskim procesima koriste za održavanje nepravde i čuvanje privilegija. Jedno sredstvo za probijanje ovoga nepravednog kruga jest, misli autorica, širenje demokratske inkluzije. Model demokracije što ga mnogi teoretičari zovu *deliberativnim* osigurava važne ideale za takvu inkluzivnu demokratsku praksu. Postoje različite argumentacije za ovaj tip demokracije. Young se zalaže za tzv. model inkluzivne reprezentacije. Komunikativni model demokratske inkluzije bavi se diferenciranim socijalnim segmentima koji se angažiraju na osnovu njihovih razlika, prije nego njihovim zanemarivanjem kako bi se ostvarilo opće dobro. Tako, zapravo, Young kritizira i klasični liberalni i republikanski model demokracije; prvi, koji je orijentiran na izborno sumiranje individualnih interesa, te drugi koji je orijentiran na komunitarno predodređeno opće dobro. Agregativni model demokracije nema načina da normativno razlikuje legitimne rezultate odabira iz-

među *policy* preferencija od volje moćnih, te ne pravi razliku između subjektivnih preferencija i objektivnijih sudova pravde ili ispravnosti (50).

Svakako je zanimljivo poglavlje o socijalnoj razlici kao političkom resursu. Autorica najprije daje pregled kritike tzv. politike razlike. Dok Jean Elshtain misli da politika razlike razara javnu odanost općem dobru, David Miller vjeruje da ona slabi nacionalni identitet kao temelj pravde i jedinstva, a Gitlin i Harvey misle da ona potkopava klasnu solidarnost. Young ne prihvaća takve argumente. Ona naglašava da je problem u tome što se grupna razlika često reducira na pitanje identiteta. Oni koji grupnu razliku svode na identitet, implicitno se koriste logikom supstancije u konceptualiziranju grupe. Grupa se tako definira kao niz esencijalnih atributa koji konstituiraju njezin identitet. Pojedinci pripadaju grupi ako imaju zahtijevane attribute. Ako, pak, politika razlike zahtijeva takvo internalno jedinstvo, primjećuje Young, s jasnim granicama za socijalnu grupu, onda su njezini kritičari u pravu kad tvrde da takva politika dijeli i fragmentira ljude, te potiče sukobe i parohijalizme. Dakle, nije opravdano izjednačiti socijalnu poziciju određene grupe (klasnu, rasnu, spolnu, dobnu, religioznu ...) i identitet članova te grupe. Svaku socijalnu grupu presijecaju različiti atributi drugih grupa. Zato se ona zalaže za relacijski, a ne supstancijalni, pristup grupama. Relacijska koncepcija grupne razlike ne stavlja (prisiljava) sve osobe u grupi pod isti nazivnik. Shvaćanje grupne diferencijacije kao funkcije odnosa, komparacije i interakcije, dakle, "omogućuje preklapanje, presijecanje i međuovisnost između grupa i njihovih članova" (91).

Ako se politika razlike nužno ne shvaća kao politika identiteta, onda je socijalne odnose, koji određuju spol, rasu, klasu, seksualnost i sposobnost, najbolje razumjeti kao strukturalne. Analiza strukturalne razlike i strukturalne nejednakosti može pokazati da različiti socijalni pokreti u društvu nisu ispravno interpretirani kao "politika identiteta". Odnosi pojedinca prema grupama nisu odnosi identiteta. Tako, zapravo, Young u ovoj knjizi želi pokazati da ne zastupa, kao što joj neki kritičari prigovaraju, barem u odnosu na njezine prijašnje radove, tzv. esencijalističku koncepciju

grupa. Ona naglašava da socijalne grupe doista čine pozicije pojedinaca u društvu, ali identitet osobe jest njezin osobni. Pojedinač vlastiti identitet oblikuje u aktivnom odnosu prema socijalnim pozicijama, prije nego što su ga one oblikovale. Pojedinac su tako agenti koji oblikuju vlastite identitete, te je svaki osobni identitet jedinstven, iako ljudi ne biraju uvjete pod kojima oblikuju svoje identitete. Tako Young pokušava, čini se, prilično uspješno, prevladati jednostranosti liberalne teorije koja naglašava samoodređeni individuum, te komunitarne koje naglašavaju određenost osobnog "ja-identiteta" od same zajednice.

Zašto je važno razlikovati grupnu poziciju pojedinca u društvu i njihove osobne identitete, te na toj osnovi između politike "priznavanja razlike" i "politike identiteta"? Politika "priznavanja razlike", tj. razlike na osnovi grupne pozicije, jest politika uvažavanja socijalnih i političkih nejednakosti ljudi u društvu, te nastojanje da se demokratskim procesima te razlike (opresije) reduciraju ili eliminiraju; dok politika identiteta kao vlastite kreacije pojedinca u svojim relacijskim odnosima omogućuje kooperativno kolektivno djelovanje ljudi u društvu i mogućnost transformacije socijalnih pozicija i identiteta. Politika priznavanja sredstvo je za političku i socijalnu inkluziju i cilja na strukturalne nejednakosti koje oštećuju grupe. Young zato ističe da se primarni zahtjevi pravde odnose na iskustva strukturalne nejednakosti više nego na kulturalne razlike među ljudima i grupama. Zato većina osviještenih grupnih političkih zahtjeva nisu zahtjevi za priznavanjem identiteta kao takvog, nego prije za pravednu jednakost šansi i za političko uključivanje u društvo. Ona tvrdi kako deliberativna demokracija može ojačati politiku razlike i zajedništva u društvu. Zalaže se za komunikaciju "putem razlike u javnoj raspravi", ali i za reprezentaciju u političkom procesu "izvan logike identiteta" (126). Politička reprezentacija, u skladu sa svojom ukupnom koncepcijom, treba biti shvaćena kao proces uključivanja, a ne kao odnos identiteta i supstitucije. Razlikuje tri modela osobne reprezentacije u političkom procesu: prema interesu, mišljenju i perspektivi. Reprezentacija je nužnost modernih masovnih društava. Međutim, dok reprezentacija interesa i mišljenja zahtijeva promociju izvjesnih specifičnih rezul-

tata (posljedica) u procesu odlučivanja, reprezentacija *perspektiva* obično znači samo promoviranje početnih osnova za raspravu. Socijalna perspektiva ne predodređuje rezultat političkog odlučivanja, dok interesi i mišljenja to čine. Zato je perspektiva uvijek legitimna u procesu deliberacije, dok interesi i mišljenja to nisu uvijek, jer mogu biti pristrani i jednostrani.

Čini nam se da je Young u ovoj studiji, možda više nego u prethodnima, pokušala izbjeći, kao i reducirati kritiku esencijalističke koncepcije grupa, razdvajanjem strukturalnog pristupa grupama od identiteta pojedinaca u tim grupama, te na toj osnovi razradila model deliberativne demokracije koji omogućuje povezivanje osobnih interesa, grupnih pozicija i identiteta u smjeru transformacije društvenih odnosa i osobnih identiteta. Ona je uvjerena da model deliberativne demokracije može riješiti probleme kolektivnog djelovanja s kojima se suočavaju moderne demokracije. To je središnji problem teorije demokracije kojim su se bavili teoretičari poput Downsa Olsona, Marcha i Olsena, Ostromove, Putnama. Young razvija složeni i originalni pristup deliberativnoj demokraciji kao načinu političke integracije i ostvarivanja ideala političke jednakosti, to jest, eliminacije različitih oblika društvene opresije pojedinca i skupina. Zato ovu knjigu, kao originalan doprinos, vrijedi čitati.

Vladimir Vujčić

Prikaz

Julio Aramberri

El gran puzzle americano: Estados unidos en el cambio de siglo

Madrid, 1999., 514 str.

Autor knjige *Velika američka slagalica: SAD na mijeni stoljeća*, Julio Aramberri, španjolski diplomat i sociolog, u mladosti je bio ljevičarski aktivist. Danas, kao iskusni diplomat, zaključuje kako se svijet, kao i on sam, u

proteklih trideset godina promijenio. “Što znači promijenio? Je li se promijenio nabolje ili nagore? Kome je bolje, a kome gore?”, samo su neka pitanja na koja autor pokušava pronaći odgovor. Model američkog kapitalizma, koji je u posljednje vrijeme univerzalno prihvaćen i prakticiran u većini država, tvrdi autor, pokazao se fleksibilnijim, moćnijim i plodonosnijim nego ijedan dosad. Moć američkog oružja, u kombinaciji s tehnologijom i novcem, omogućuje dominaciju SAD-a, a trijumf amerikanizacije dodatno je potvrđen fenomenom globalizacije.

Knjiga se sastoji od uvoda i četiri velika dijela: “Jedna nova ekonomija?”; “Neki gubitnici”; “Neke dobitnice i još više”; “Oblaci na obzoru”. Aramberri u uvodu navodi kontroverziju oko statusa 21. stoljeća. Dok jedni autori tvrde da će i ono biti američko stoljeće, drugi vjeruju da se nalazimo na kraju velikoga ekonomskog ciklusa (Kondratievi ciklusi) povijesno predodređenoga kao razdoblja neravnoteže i kriza. Stoga pomno analizira blisku prošlost američke ekonomije i društva, kao i njezinu srednjoročnu perspektivu. Autor zastupa tezu da se, kao posljedica transformacije ekonomije, koja se trebala prilagoditi globalnoj ekonomiji, u posljednjih dvadeset godina i američko društvo znatno promijenilo, i to nabolje. Stvorena je *high tech* ekonomija, koja je temeljena na proizvodnji dobara i vrlo kompetitivnih uslužnih djelatnosti, te masovnoj uporabi informatičke tehnologije i naprednih komunikacija. Aramberri misli da *high tech* ekonomija nije nova vrsta ekonomije (*economia nueva*), nego ulazak u novo razdoblje ekonomskih aktivnosti. Na samom kraju 20. stoljeća američka je ekonomija vrlo plodna, a sve su promjene izvedene tako uspješno da će se američko društvo najbolje moći suočiti s izazovima koje u budućnosti čekaju sva industrijalizirana društva. Američko će se društvo u bliskoj budućnosti i dalje mijenjati, a najveći će mu izazovi biti otvorena ekonomija u kojoj će napredna tehnologija i masovno uključivanje žena u radnu snagu dovesti do stvaranja tržišta rada koje će biti sve više rasno i kulturno podijeljeno.

U prvom dijelu autor ocrtava promjene koje su se dogodile u američkoj ekonomiji, njezine prednosti i nedostatke. Ekonomija *high tech*

nužno oblikuje tržište rada, aktivnosti tvrtki i nameće kvalifikacije koje pojedinci trebaju imati kako bi mogli obavljati *high tech* poslove. Digitalna revolucija stvorila je novi umreženi svijet i umreženu ekonomiju (*network economy*). *Cyber*-ekonomija i Internet danas stvaraju nova radna mjesta i brišu stara, što vodi dualiziranju tržišta rada. Nova radna mjesta vezana su uz intelektualni rad i rezervirana za fakultetski obrazovane, dok stari, uglavnom fizički, poslovi gube na važnosti, te su, budući da ih Amerikanci ne žele obavljati, rezervirani za imigrante. Kompjutori će zamijeniti mnoge ljude i ostaviti ih bez posla, ali autor zaključuje kako je američka ekonomija više puta pokazala da se može prilagoditi. Sljedeće brojke govore tomu u prilog: GDP je 1997. godine narastao za 3,8%, nezaposlenost je iznosila 4,7%, a inflacija je bila 2%; 1998. godine GDP je bio veći za 4,9%, inflacija manja od 1,6%, a nezaposlenost otprilike 4,3%. Uz sreću i sposobnost predviđanja budućnosti, Amerikanci su svojim tvrtkama (*IBM, Microsoft, Hewlett-Pacard*) zavladaali svjetskim tržištem.

U drugom i trećem dijelu autor opisuje kako su se promjene vezane za tržište rada odrazile na bijelce, crnce, žene i imigrante, te na njihov društveni život, obitelj i obrazovni stav. *High tech* ekonomija stvara velike društvene nejednakosti, polarizira društvo i ne donosi svima pozitivne promjene. Vidljivo je to na primjeru tvrtki koje nemaju konkurenciju (*Microsoft, Intel*) i tvrtki koje je imaju, kao i na primjeru tvrtki koje posluju bolje (*Compaq i Dell*) i onih koje imaju jednako tako dobre proizvode, a posluju lošije (*Apple*). Posljedica je to izbora strategije koje su njihove uprave odabrale u suočavanju s izazovima promjena na tržištu. Slučaj O. J. Simpsona, bogatog i poznatog igrača američkog nogometa, koji je, unatoč dokazima, oslobođen optužbe za ubojstvo bivše supruge i njezina ljubavnika, autoru služi kao okvir u kojem nam objašnjava kako je O. J., uz Billa Cosbyja, Michaela Jacksona, Oprah Winfrey i Whitney Huston, pripadao onoj skupini crnaca koje marketinški stručnjaci drže rasno neutralnima. To znači da mogu privući pozornost kako crnaca, tako i bijelaca, Latinosa i Azijata, stoga su slučaj i suđenje više od godinu dana pratile brojne TV postaje. Autor potom opširno analizira statističke po-

datke koji govore o statusu pojedinih skupina u Sjedinjenim Američkim Državama: crnci imaju niža primanja; najsiromašniji su od svih rasa; sudjeluju u većem broju zlodjela i češće idu u zatvor; među siromašnima ima najviše obitelji s jednim roditeljem, uglavnom samohranim majkama s izvanbračnom djecom (1990. godine u SAD-u ih je bilo 23%, što je dvostruko više nego 1970. godine). Aramberri opisuje i zanimljiv slučaj Murphy Brown, glavnog lika popularne televizijske serije, koja je odlučila postati samohranom majkom i roditi izvanbračno dijete. Murphyinu je odluku javno napao republikanski kandidat za potpredsjednika Dan Quayle strahujući da bi njezina odluka mogla postati modelom ponašanja i utjecati na mnoge žene da i same krenu tim putem. Nakon zanimljivog slučaja slijedi statistika koja pokazuje kako je osobito povećan broj izvanbračne djece među crnim ženama (1950. – 16,8%, 1970. – 37%, 1992. – 68,3%) što autora navodi na zaključak da obitelji s jednim roditeljem stvaraju ponovno iste takve obitelji. Neki autori, navodi Aramberri, za ovakvo stanje smatraju odgovornim robovlasništvo, tj. činjenicu da je crnim robovima bilo onemogućeno sklapanje braka, te da je bila široko razgranata praksa seksualne izrabljivanosti od strane robovlasnika. Ipak, nisu svi crnci u istom položaju, uz siromašne postoji i srednja (niža i viša) i visoka klasa, te milijardi.

U poglavlju “Američki san” Aramberri navodi Clintonove riječi kako bi definirao ovu vrstu sna: “Američki san u kojem smo obrazovani jednostavan je ali moćan. Ako radiš marljivo i poštuješ pravila, moći ćeš stići toliko daleko koliko ti dopuštaju talenti koje ti je Bog dao” (233). Ideologija američkog sna jednostavna je – svi mogu uspjeti u životu. U sklopu američkog sna analizira politiku afirmativnog djelovanja (*Affirmative Action*), tj. politike kvota koja ima rezervirana mjesta za pripadnike “manjina” (ponajprije se to odnosi na crnce, ali su kasnije tu uključeni Latinosi i Azijati) i omogućuje im da se upišu u škole, na fakultete, da se zaposle i bivaju unapređivani. Ovom politikom promijenjena je struktura zaposlenja među crncima, te ih sada ima u svim profesijama. Međutim, autor misli da je vrijeme obrazovne afirmativne akcije prošlo, zato što ona, iako ozakonjuje pozitivnu diskriminaciju prema crncima, ozakonjuje i negativnu

prema Azijatima i bijelcima, koji se, unatoč boljim rezultatima na SAT testovima, ne mogu upisati na željene fakultet, čime se stvaraju nove nepravde.

Žene su danas masovno prisutne na tržištu rada. Godine 1995. od 103 milijuna žena u SAD 60% ih je bilo zaposleno, od čega ih je 70% radilo u tzv. ženskim zanimanjima: tajnice (96,9%), medicinske sestre (93,3%), sobarice (83,3%), blagajnice (78,1%) prodavačice (77,9%) itd. Iako je samo 7,3 milijuna žena radilo 1995. godine na rukovodećim položajima, taj broj iznosi visokih 43% ukupne rukovodeće radne snage. Žene su se nakon završetka Drugoga svjetskog rata emancipirale (u razdoblju 1945.–1965. devetnaest od dvadeset dvadesetogodišnjakinja bilo je udano; 1970. jedna od devet dvadesetpetogodišnjakinja nije bila udana; dok je 1991. godine neudana svaka treća). Autor misli da je za takvo stanje, između ostaloga, zaslužna i ekonomska neovisnost žena, koje sada u udaji više ne vide spas. Ako se i udaju, a brak se ne pokaže zadovoljavajućim, postoji razvod. Statistike govore da je 1966. godine na svakih 1.000 stanovnika 2,5 bilo razvedeno; 1981. godine 5,3; a između 1989. i 1993. stabilizirala se brojka od otprilike 4,6 %. Statistike pokazuju da iz godine u godinu Amerikanci sa sve više godina i sve manje sklapaju brakove, kao i to da se sve češće razvode. Ovu promjenu u stavovima Amerikanaca autor slikovito poistovjećuje s televizijskom serijom *Seinfeld*, u kojoj četvoro prijatelja u kasnijim tridesetima na prvo mjesto stavljaju prijateljstvo. Autor pretpostavlja da bi u budućnosti ideal moglo biti prijateljstvo unutar malih skupina pojedinaca, a ne fizička ljubav i osnivanje obitelji. U američkom se društvu pojavljuje još jedan fenomen, porast broja majki tinejdžerica, po kojima Sjedinjene Američke Države zauzimaju prvo mjesto na svijetu (64 na 1.000) te, unatoč negativnom stavu društva, porast broja pobačaja. Autor na kraju cjeline zaljučuje da će u *high tech* ekonomiji fizičku snagu zamijeniti ona intelektualna te da se u budućnosti poslovi neće dijeliti prema spolu, nego prema mentalnim sposobnostima i radnom iskustvu. Stoga muškarcima ne preostaje drugo nego da se prilagode pluralizmu nove ekonomije i novog društva.

U posljednjem dijelu Aramberri analizira razlike u prihodima koje se od 1980. godine

primjećuju u SAD-u, te pokazuje kako je u SAD distribucija prihoda neravnomjernija nego u nekim europskim državama koje se smatraju manje egalitarističkima, npr. u Velikoj Britaniji, Švicarskoj ili Francuskoj. Analizira *Forbesovu* listu američkih bogataša koji imaju više od milijarde dolara i dijeli ih na tri velike kategorije: na one koji su sami stvorili novac; one koji su oplodili novac svoji predaka; i nasljednike. Od 137 milijardera, velika većina su bijeli muškarci, većina ih je natprosječno obrazovana, a samo pet su žene, od koji posebno izdvaja otprije spomenutu Oprah Winfrey, crnu ženu koja je sama vlastitim radom i idejama stvorila golemo bogatstvo. Obraduje i strukturu godišnjih primanja po pojedincu i domaćinstvu, te ističe zanimljivosti tipa kolika su godišnja primanja hollywoodskih zvijezda. Jedan od kurioziteta američkog društva jest da je SAD zemlja s najvećim *per capita* brojem odvjetnika, te da su se njihova prosječna primanja od 1960. do 1996. učestvostručila. Uspoređuje isplativost studiranja prava i medicine, te zaključuje da odvjetnici, iako je studij medicine gotovo duplo skuplji i dulji, zarađuju puno više. Zaključuje da se američko društvo razlikuje od europskoga, jer je od svojih početaka bilo novi tip društva u kojem je bilo važnije povećati bogatstvo nego zadržati status. Američko je društvo stvoreno na načelu “koliko imaš, toliko vrijediš”, načelo je egalitarističko, vrijedi jednako za sve i svi imaju mogućnost da uspiju u životu.

Velika američka slagalica donosi, uz određenu dozu humora, vrijedne obavijesti o promjenama i eksperimentima koji su se u posljednje vrijeme odigrali u američkoj ekonomiji i društvu. Iako nije znanstveni rad, ova je knjiga lucidna refleksija, puna anegdota i statistika, zanimljiva širem krugu čitatelja. Ostaje pitanje kakva bi bila knjiga da je autor mogao analizirati stanje u američkoj ekonomiji i društvu nakon 11. rujna 2001. godine. Promjene smo mogli vidjeti i osjetiti. U svakom slučaju, knjigu preporučujemo svima koje općenito zanima američka ekonomija, društvo i država.

Lidija Kos-Stanišić

Prikaz

Katarina Spehnjak

*Javnost i propaganda.
Narodna fronta u politici i kulturi
Hrvatske 1945.–1952.*

Hrvatski institut za povijest: Dom i svijet, Zagreb, 2002., 317 str.

U hrvatskoj se povijesti razdoblje nakon Drugoga svjetskog rata, od 1945. do 1952. godine naziva vladavinom Narodne fronte. Taj dio hrvatske povijesti dosad nije cjelovito prikazan, nego se uglavnom tematizira kroz proučavanje važnih događaja poput donošenja Rezolucije Informbiroa 1948. godine i uloge SFRJ u hladnom ratu. Narodna fronta predstavljala je privid demokracije u kojoj su okupljene sve antifašističke organizacije i stranke, a najveći je utjecaj imala Komunistička partija kojoj je namjera bila eliminirati sve što se nije uklapalo u službenu ideologiju nove vlasti.

Knjiga je podijeljena na tri dijela: “Narodna fronta kao medij posredovanja partijske volje”; “Narodna fronta i stvaranje javnosti” te “Narodna fronta i kulturno-prosvjetna politika”. U prvom se dijelu prikazuje Narodna fronta i legitimacijski karakter takvog sustava. Politološka analiza na početku upozorava na razlikovanje legitimnosti u socijalističkim i demokratskim sustavima. Osnovna je razlika u tome što u socijalističkom sustavu ne postoji osnova za legitimnost, demokratska načela i javnost. Autorica navodi kako se “kao suveren proklamira ‘savez radnika i seljaka’ odnosno ‘radni narod’, ali stvarni je suveren partija, formalno partija u cjelini – ali nositelji suverenosti zapravo su vrhovi partije”. Legitimnost na Zapadu podrazumijeva prihvaćanje poretka zbog individualnog interesa; postoje normativni i proceduralni postupci koji se očituju u načinu dolaska na vlast putem izbora i načinu izvršenja tog mandata. U zapadnim pluralističkim društvima, u društvenoj su komunikaciji zastupljene i manjine, pa se demokracija nekog poretka može mjeriti

otvorenošću političkog sustava za rješavanje društvenih sukoba u sklopu njegovih institucija.

Socijalistički poredak odlikuje karizmatički tip političke legitimnosti koji se veže uz prošlostoljetne tipove političke vlasti nastale u društvenim prevratima, gdje se potpora ostvaruje proceduralno neuobličeni postupcima, silom ili ideološkom mobilizacijom. Autorica navodi kako "postupci postizanja legitimnosti nisu, dakle, otvoreni usuglašavanju koje bi rezultiralo utvrđivanjem vrijednosti i ciljeva kao podloge budućeg djelovanja, nego su ciljevi i vrijednosti u socijalističkim društvima već unaprijed određeni ideološkim projektom te se socijalna integracija postiže putem ideološke integracije". Sustav je opreka zapadnoj demokraciji zato što nedostatak političke legitimacije nameće političke rituale jedne stranke i karizmatičke vođe bez odgovarajuće potpore stanovništva. U socijalističkom ili komunističkom poretku, javnost kao takva ne postoji pa nema ni podataka važnih za prikaz javnog mnijenja. Drugi je problem meritornost onih podataka do kojih se može doći jer oni potječu od službenih struktura vlasti, pa su bili prilagođavani političkoj situaciji i podložni cenzuri.

Autorica navodi metode korisnika moći, a to su: različita uvjeravanja, prisila i stjecanje materijalne koristi služenjem takvom režimu. Zanimljivo je da taj, na izgled monolitan, poredak u daljnjoj analizi zbivanja praćenih kroz provođenje tzv. izbora, pokazuje niz propusta i prisutnost različitih utjecaja koji nisu pripadali službenoj ideologiji. Izbori su, doduše, osigurali vlast Narodnog fronta i u njemu je Komunistička partija imala vodeću ulogu, no sam proces izabranim dužnosnicima nije davao stvarnu vlast. Mjesto gdje su se donosile odluke bio je CK KPJ, a ostale su institucije vlasti izvršavale samo direktive. Sustav vladanja Narodnog fronta nameće organiziranje različitih transmisija Komunističke stranke poput sindikata, organizacija žena, omladine itd., kojima se stvara privid višestranačja. Opisan je i proces poslije 1948. godine kada dolazi do gubitka masovnosti i slabljenja samoga Narodnog fronta.

U drugom dijelu "Narodna fronta i stvaranje javnosti" autorica upozorava na tzv. dirigiranu javnost koja u socijalizmu ne postoji izvan zadanog sustava. Mediji su dirigirani poticatelj političkog života i djeluju kao jedna od transmisija

vladajuće strukture. Autorica obrađuje ulogu i djelatnost Agitpropa i način prenošenja informacija direktivama, uputama i samocenzurom. Pritom naglašava da se u Jugoslaviji sloboda tiska isticala kao načelo, ali se nije poštovala. Tisak je bio pod političkim i ideološkim pritiskom; komentari u novinama služili su ili mobiliziranju, ili diskreditiranju, a do javnosti su mogle doprijeti samo provjerene i cenzurom prilagođene informacije. Komentari ili kritike tadašnjeg stajališta možemo pronaći tek u citatima istaknutih predstavnika vlasti, poput Vladimira Bakarića. Primjer takvog ideološkog kriterija jest pisanje o SSSR-u koji je u početku prikazivan vrlo pristrano kao socijalistički autoritet koji treba slijediti, da bi nakon Rezolucije Informbiroa bio spominjan uglavnom u kritikama za autoritarno vođenje države i odvajanje vlasti od naroda.

Autorica je, koristeći se arhivskim bilješkama Agitpropa i izvještajima diplomata iz britanskog konzulata, uspjela raskrinkati manipuliranje tadašnjim izbornim postupkom. Informacije do kojih dolazi govore o namještanju izbora, slabom odazivu građana i problemima oko privlačenja uglednih osoba u pokret.

U trećem dijelu knjige "Narodni front i kulturno-prosvjetna politika" autorica opširno prikazuje prosvjetnu djelatnost i kulturu u poratnom razdoblju. Obrazloženo pokazuje kako se nametala kultura novih vladajućih slojeva, iako njezine osnove još nisu bile jasno određene. Potiče se amaterizam i masovno stvaralaštvo koje se prikazuje kroz priredbe, zborove i skupove. Cilj takvih manifestacija bio je prikazati velik odaziv građana na takvim zbivanjima i time nametnuti tezu o velikoj podršci građana novoj vlasti.

Autoričinu pozornosti nije promaknulo nastojanje Komunističke partije da manipulira intelektualcima. Razlozi takvog odnosa temeljili su se na činjenici da je u samome Narodnom frontu nedostajalo intelektualaca i da je, unatoč ideološkoj nepovjerljivosti, velik dio intelektualaca, u nedostatku stručnjaka, zadržao zaposlenje. Glavni kriterij njihove podobnosti bio je rad u razdoblju NDH i iskazi "pokajanja" za djelatnost u proteklom razdoblju. Sumnjičavost prema inteligenciji ogledala se u komunističkoj podjeli inteligencije na "našu" ili "radnu" inteli-

genciju i na “buržoasku” inteligenciju koja sumnja u novi sustav vlasti.

Prosvjetni sustav opisan je kroz organiziranje nastave, odnos prema nastavnicima, prema nastavi vjeronauka te prema obrazovanju nacionalnih zajednica. Glavni problem bio je prenatrpanost škola koje su, između ostaloga, davale polovične rezultate obrazovanja. Srednjoškolsko stručno obrazovanje bilo je loše, a glavni je razlog tomu bio nedostatak stručnih nastavnika. Autorica napominje kako je jedan od prioriteta nove vlasti bio i suzbijanje nepismenosti, ali su podatci o uspjehu akcija različiti i proturječni. Godine 1945. u Saboru i Ministarstvima govorilo se o 350.000 nepismenih, a krajem 1948. godine se navodi da je opismenjeno 159.046 osoba ili 47%. Očito je da zadani cilj iskorjenjivanja nepismenosti nije bio postignut, no sam je problem ipak bio znatno ublažen.

Na primjeru vjeronauka, autorica je prikazala i raščlanila stajalište nove vlasti prema crkvi. Katolička crkva je postala glavnom opozicijom novomu sistemu koji je počivao na protureligioznosti. U prikazanom razdoblju nije se uspio naći pravi odgovor o položaju crkve u društvu. U početku se toleriraju vjerski blagdan, a poslije se nameće marksistički ateizam kao temeljni pogled na svijet. Do 1952. godine nastava vjeronauka bila je organizirana u školama, ali se odnos prema vjerskoj nastavi mijenjao kao što se mijenjao i odnos prema crkvi.

Nova vlast nije uspijevala ideološkim putem na svoju stranu pridobiti većinu učenika, u čemu je veliki problem bio manjak obrazovanih učitelja. Vjeronauk su, uglavnom, predavale kvalitativno obrazovane i pedagoški kompetentne osobe koje su zbog obrazovanja iz prethodnog razdoblja bile uvjerljivije u nastavi pa se broj djece koja pohađa vjeronauk, kako se očekivalo, nije smanjivao. Taj sud također treba uzeti s oprezom zato što podatci o broju učenika koji su sudjelovali u nastavi vjeronauka nisu pouzdani. Autorica je naglasila kako su navodi kojima se koristio Agitprop prilagođeni situaciji i po potrebi se broj učenika u nastavi vjeronauka umanjivao ili uvećavao, ali i iz ovakvih podataka možemo zaključiti da je utjecaj crkve na stanovništvo u promatranom razdoblju još uvijek bio snažan.

Na učiteljska mjesta uglavnom se nastojalo zapošljavati podobne osobe, ali su kriteriji za to bili vrlo “rastegljivi” zbog malog broja pismenih osoba. Uvjeti rada, osobito na selu, bili su vrlo loši zbog čega su česte promjene radnog mjesta, a osobito je bio privlačan rad u administraciji. U to se vrijeme u nastavu uvodi “novi duh”, uvjetovan ideološkim nastavnim programima, pa nastavnici masovno napuštaju prosvjetu.

Opširno je obrađen rad kulturno-prosvjetnih društava preko kojih je KP nastojala u promatranom razdoblju djelovati na tradicionalnu ruralnu zajednicu. Stoga je *Seljačka sloga*, kao i cijeli HRSS, prerasla u satelitsku organizaciju Komunističke partije, pa je i njezina aktivnost bila usmjerena ponajprije na područja gdje nije uspijevao rad KP-a. Iako *Sloga* bilježi rezultate u kulturnim okupljanjima, njezini su neuspjesi vezani uz kolektivizaciju i uvođenje marksizma u prosvjetne aktivnosti, što uzrokuje slabljenje njezinih aktivnosti. Članovi HRSS-a uglavnom su i članovi KP-a, pa nekadašnji članovi HSS-a ne prilaze *Slozi* u očekivanom mjeri.

Kao svoju transmisiju, KP je od istaknutih članova KPH i građanskih intelektualaca naklonjenih JNOF-u 1944. godine u Glini osnovala srpsko kulturno-prosvjetno društvo *Prosvjeta*. Namjera je bila očuvati nacionalnu kulturu Srba u Hrvatskoj obilježavanjem vjerskih i nacionalnih blagdana. Problemi počinju 1948. godine kad su neki vodeći članovi društva optuženi za suradnju s Informbiroom, čime dolazi do pasivizacije društva. Mnogi ogranci u Hrvatskoj postoje samo na papiru, a većina Srba koji su bili članovi KP-a ne žele se baviti nacionalnom tradicijom jer nacionalno pitanje smatraju riješenim. Autorica navodi kako je “iz građe vidljivo da je *Prosvjeta* bila politički instrumentalizirana za suzbijanje nekih aktivnosti ili tendencija, nepoželjnih po tadašnjim političkim kriterijima, jer je *Prosvjeta*, kao i *Seljačka sloga* bila mjesto gdje bi se odgajali oni ljudi koji su iz bilo kojeg razloga po strani, tj. svi oni koji nisu u Partiji ili u Fronti, a skloni su prijašnjim građanskim organizacijama ili strankama.

Uz rad prosvjetno-kulturnih društava nacionalnih zajednica u Hrvatskoj, prikazan je i rad *Društva za kulturnu suradnju Hrvatske i SSSR-a*. Udruženjem se namjeravalo povećati utjecaj SSSR-a u zemlji zbog ideološke bliskosti i slavenske tradicije. Godine 1949., kao posljedica

Rezolucije Informbiroa, organizacija smanjuje svoje aktivnosti jer se smanjuje interes za njezino postojanje.

U razdoblju vladavine Narodne fronte, autoricu je uvjerljivo pokazala kako se odnos prema kulturnoj tradiciji također povezuje s ideološkim pretpostavkama. Stara je kultura trebala biti prilagođena novim prilikama; od povijesnih mitova, organiziranja vojnih parada do prilagođavanja narodnih pjesama dodavanjem stihova u kojima se veliča novi poredak. Kultovi pojedinih povijesnih ličnosti prilagođavaju se novom okruženju. Nikola Šubić Zrinski i ban Josip Jelačić zamjenjuju se novim kultovima Stjepana Radića i Matije Gupca. Pritom se Radić i Gubec prikazuju kao revolucionari i preteče NOB-a i komunističke revolucije pa tako služe za pronalaženje povijesne legitimnosti komunističkog poretka. Povijesni događaji vrednuju se ovisno o ideološkom kontekstu i podudaranju sa službenim tumačenjima.

Knjiga Katarine Spehnjak vrijedan je doprinos i poticaj istraživanju komunističke diktature u Hrvatskoj i SFRJ u prvom desetljeću poslije Drugoga svjetskog rata. Djelo će biti zanimljivo ne samo povjesničarima, nego i politolozima, sociolozima i komunikolozima, stoga vjerujem da će pronaći put do zainteresirane javnosti zahvaljujući svojoj vrsnoći i ugledu biblioteke u kojoj je objavljeno.

Andreja Gržina

Osvrt

Program Internacionalne parlamentarne prakse (IPP) Bundestaga u sudradnji s Humboldtovim sveučilištem u Berlinu 2003. godine

“Internationale Parlaments – Praktika” (IPP) program je stipendija što ga financira Bundestag u suorganizaciji s Humboldtovim sveučilištem u Berlinu. Namijenjen je mladim ljudima do 30 godina koji vrlo dobro govore njemački jezik i koji su završili dodiplomski studij. Namjera je da se znanja stečena u Njemačkoj prenesu u državne službe ili druge

djelatnosti javnog života zemalja iz kojih su praktikanti došli (medije, stranke, udruženja i visoko školstvo).

U tom su programu sudjelovala 92 diplomanta, uglavnom s područja prava, politologije, novinarstva, ekonomije, germanistike i ostalih društvenih znanosti. Došli su iz Albanije, Bugarske, Estonije, Francuske, Hrvatske, Latvije, Litve, Mađarske, Makedonije, Poljske, Rumunjske, Rusije, Sjedinjenih Američkih Država, Slovačke, Slovenije, Češke i Ukrajine. U sljedećoj generaciji bit će i stipendisti iz Bosne i Hercegovine, Srbije i Crne Gore te Izraela.

To je jedinstven program u svijetu, a Bundestag ga prakticira već dva desetljeća. Treba naglasiti kako je ove godine, po prvi puta, u programu sudjelovalo i troje hrvatskih stipendista, jedan politički djelatnik, jedna novinarka i jedna politologinja.

Program je trajao od 1. ožujka do 31. srpnja 2003. i obuhvaćao je dva tematski i praktično različita dijela. Tijekom prva dva mjeseca stipendisti su podijeljeni u četiri skupine i u različitim mjestima u Njemačkoj pohađali različita predavanja u organizaciji šest glavnih zaklada koje su politički bliske parlamentarnim strankama; Konrad Adenauer (CDU), Heinrich Böll (Zeleni), Friedrich Ebert (SPD), Friedrich Naumann (FDP), Rosa Luxemburg (PDS) i Hanns Seidel (CSU).

Predavanja profesora i stručnjaka o političkom sustavu Savezne Republike Njemačke, strukturi i programu stranaka, njemačkom parlamentu (Bundestagu), medijima, politici i aktualnim temama iz političkog života Njemačke (npr. o zakonu o useljenicima, manjinama u Njemačkoj, terorizmu) pridonijeli su aktivnom upoznavanju polaznika s prošlošću, sadašnjosti i budućnošću Njemačke u Europskoj uniji.

Predavanja su održana u Berlinu, Kölnu, Bonnu, Düsseldorfu i Bruxellesu, gdje je i organiziran posjet institucijama Europske komisije, Europskom parlamentu i sjedištu NATO-a, kao i drugim kulturnim i povijesnim znamenitostima.

Drugi dio programa sastojao se od praktičnog rada u uredu jednog od zastupnika Bun-

destaga i pohađanja predavanja ljetnog semestra na Humboldtovu sveučilištu.

Praksa u Bundestagu središnji je dio IPP-a i vrlo je važan i za stipendiste i za zastupnike jer omogućuje razmjenu znanja, ali i učenje o funkcioniranju Bundestaga iz perspektive ureda zastupnika. Praktikanti kontaktiraju s građanima, odgovaraju na njihova pisma, razvrstavaju i prikupljaju dokumentaciju za potrebe zastupnika u pripremi sjednica radnih skupina, odbora i frakcije. Sve to daje uvid u rad Bundestaga kao radnog i frakcijskog parlamenta, te zastupnika kao profesionalnog političara koji funkcionira i djeluje na dvama mjestima; u Bundestagu i u izbornom okrugu. Stoga je u tom dijelu programa i organiziran posjet uredu u izbornom okrugu i upoznavanje rada zastupnika i u tom segmentu koji se uglavnom temelji na izravnom kontaktu s lokalnim medijima i građanima.

Važan dio je i nazočnost sjednicama radne skupine, odbora i frakcije zastupnika, kao i plenarnim sjednicama Bundestaga. Velika je prednost mogućnost pristupa svim prostorijama i službama Bundestaga, kao i rada u knjižnici Bundestaga, trećoj najvećoj parlamentarnoj knjižnici u svijetu, od koje su veće jedino

knjižnice japanskog parlamenta i američkog Kongresa.

Svojevrсна su tradicija IPP-a i nacionalne večeri polaznika koje pripadnici pojedinih zemalja sami organiziraju u suradnji s veleposlanstvima svojih zemalja u Berlinu. Tako se, uz neformalno druženje sa zastupnicima i njihovim djelatnicima iz ureda, kao i službenicima uprave Bundestaga i Humboldtova sveučilišta, te veleposlanicima i polaznicima prakse, predstavlja vlastita zemlja i sklapaju nova poznanstva. Stoga se može reći kako se polaznici lako mogu prepoznati i okarakterizirati kao svojevrsni lobisti u Bundestagu i izvan njega.

Završni dio IPP-programa bio je seminar o manjinama u Njemačkoj i njemačkoj manjini u Danskoj.

Ova je praksa jedinstvena mogućnost za upoznavanje funkcioniranja Bundestaga, glavnog dijela njemačke političke elite, kao i kulturnog i političkog života Berlina i Savezne Republike Njemačke.

Marijana Tomičić